

Лукіна Тетяна Олександрівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри управління освітою, головний науковий співробітник Інституту педагогіки НАПН України

РІВНИЙ ДОСТУП ДО ОСВІТИ

Анотація

У статті розкрито тлумачення поняття рівного доступу до освіти в контексті світових підходів до розуміння якості освіти.

Ключові слова: якість освіти, рівний доступ до освіти, фінансова доступність освітніх послуг, фізична доступність закладів освіти.

РІВНИЙ ДОСТУП ДО ОСВІТИ (англ. – equal access to quality education) – світова тенденція, що визначилася у другій половині ХХ ст., напрям в освітніх політиках багатьох країн світу, у т.ч. України, спрямований на гарантування та забезпечення державою одного з основних прав громадян – права на здобуття освіти. Невдовзі після формування цієї тенденції вона була об'єднана з іншою загальносвітовою освітньою тенденцією – забезпечення *якості освіти*. На сьогодні дотримання Р.д.о. розглядається під час обстеження освітніх систем як обов'язкова перша вимога забезпечення якості наданої освіти.

У державних документах, зокрема законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Національній доктрині розвитку освіти України та ін. одним з пріоритетних напрямів державної *освітньої політики* визначено забезпечення пріоритетності розвитку освіти, створення для громадян рівних можливостей у здобутті освіти, розширення доступності освіти всіх рівнів, підвищення її якості. Зазначені завдання повною мірою відповідають загальносвітовим тенденціям в галузі освіти та цілям розвитку освітніх систем, що визначені міжнародними організаціями та на зустрічах держав, зокрема Дакарським форумом "Освіта для всіх" (м. Дакар, Сенегал, 2000 рік), рішення

якого були ратифіковані Україною. На саміті Тисячоліття ООН (2000 рік) світові лідери визначили у Декларації Тисячоліття ключові цілі та завдання розвитку держав до 2015 року, що стали відомі як Цілі Розвитку Тисячоліття (ЦРТ). Центральне місце серед задекларованих цілей займає забезпечення для всіх громадян якісної освіти упродовж життя, що передбачає досягнення гендерної, соціальної та іншої рівності у праві здобуття освіти на різних освітніх рівнях. Відповідно до ЦРТ визначено основні проблеми, на які Україна акцентуватиме увагу протягом останніх років. Серед них: забезпечення Р.д.о. людей з особливими потребами, дітей сиріт та позбавлених батьківського піклування, розширення мережі навчальних закладів відповідно до освітніх потреб населення тощо.

Забезпечення та реалізація принципу Р.д.о. передбачає створення усіх необхідних для цього умов, а саме: забезпечення належного рівня бюджетного фінансування, розширення форм і видів навчальних закладів та оптимізація їх мережі, розробка адекватної процесам і реформам нормативно-правової бази, запровадження нових і ефективних форм контролю за діяльністю навчальних закладів та органів системи державного управління, об'єктивне та незалежне оцінювання результатів функціонування освіти, забезпечення галузі усіма необхідними ресурсами високої якості та у повному обсязі, розширення форм соціальної підтримки молоді, кредитування та навчання, заохочення до навчання тощо.

Р.д.о. прийнято визначати за двома показниками: фінансовою доступністю освітніх послуг та фізичною доступністю закладів освіти для громадян. Р.д.о. має свій прояв на всіх освітніх рівнях, особливо на тих, які за законодавством країни визначено як обов'язкові. Для України це рівні дошкільної та загальної середньої освіти. У таких випадках низький рівень охоплення зазначеними рівнями освіти дітей відповідних вікових категорії розглядається як порушення норм права та як один з показників неякісної освіти. Конституція України гарантує безоплатне надання дошкільної, загальної середньої та вищої освіти (в межах державного замовлення), отже фінансова доступ-

ність освітніх послуг має визначатися не платоспроможністю населення, а обсягами бюджетних асигнувань на потреби цих рівнів освіти. Саме тому рівень економічного розвитку країни є необхідною умовою забезпечення фінансової доступності освітніх послуг і освіти у цілому.

Нестача фінансового та іншого ресурсного забезпечення нижчих освітніх рівнів обмежує доступність до них населення та спричиняє недоступність до вищих освітніх рівнів, призводить до порушення принципу наступності в освіті для різних верств населення та соціальних груп в Україні.

Такі показники соціально-економічного розвитку як коефіцієнт Джині, середня заробітна плата, розподіл витрат на потреби родин та рівень безробіття серед населення дають змогу проаналізувати ті соціальні явища, що знижують рівень фізичної доступності освіти для окремих категорій громадян та знижують її якість. За результатами дослідження Українського центру економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова "для жителів села існують значні обмеження в отриманні дошкільної і загальної середньої освіти за показниками фізичної доступності освітніх закладів". Коефіцієнт Джині ілюструє ступінь нерівності доходів і заробітків членів суспільства: чим він більший, тим вище соціальне розшарування населення, що є характерним для переважної більшості постсоціалістичних країн. Інший показник – це рівень середньомісячної зарплати у порівнянні з прожитковим мінімумом. Рівень безробіття в Україні тривалий час мав тенденцію до зростання. Ситуація значно погіршилася через економічну кризу кінця 2000-х років.

Фізична доступність освіти характеризується наявністю достатньої та розгалуженої мережі закладів освіти. Обмеження фізичної доступності більшою мірою стосується рівнів дошкільної та загальної середньої освіти для дітей з сільської місцевості та осіб з особливими потребами через скорочення мережі відповідних закладів освіти. Суттєві відмінності в охопленні дітей міста та сільської місцевості закладами освіти породжує одну з форм соціальної нерівності. До факторів, які знижують показник охоплення дітей дошкільною освітою можна також віднести: небажання батьків віддавати дітей до

дошкільних закладів через незадовільний догляд за дітьми, відсутність потреби у дошкільних закладах у зв'язку з безробітним станом матері, підвищення популярності сімейного та індивідуального дошкільного навчання й розвитку (родинне виховання, інститут гувернантів) та деякі інші, величина впливу яких потребує додаткового вивчення.

На обмеження доступу до загальної середньої освіти впливають кілька факторів, найбільш суттєвими серед яких є ті, що відбивають негативні наслідки соціальних явищ: соціальне сирітство, безпритульність і бездоглядність серед дітей шкільного та дошкільного віку, дитяча праця, падіння престижності знань та вчительської праці, відсутність шкіл в окремих пунктах сільської та гірської місцевості.

Стаття 32 Конвенції ООН про права дитини визначає її право на захист від виконання будь-якої роботи, що може бути перешкодою в одержанні нею освіти чи завдавати шкоди здоров'ю, фізичному, розумовому, духовному, моральному та соціальному розвитку. Уперше дитяча праця в Україні була офіційно визнана у 1997 році в державній доповіді про становище дітей.

Зниження доходів родини як соціальне явище посилює свій негативний вплив на Р.д.о. ще й через появу в Україні приватних навчальних закладів, навчання в яких є платним, наданням навчальним закладам права надавати платні освітні послуги поза межами вимог державних освітніх стандартів, що посилює відмінності у конкурентоспроможності випускників через різну якість здобутої освіти.

Лит.: Закон України "Про освіту" від 23 травня 1991р., № 1060-XII; Лукіна Т.О. Державне управління якістю загальної середньої освіти в Україні: Монографія. - К., 2004; Образование для всех? Региональный мониторинговый доклад № 5 проекта MONEE / Междунар. центр развития ребенка ЮНИСЕФ. - Atar SA, Швейцария, 1998; Про підсумки розвитку загальної середньої та дошкільної освіти у 2009/2010 навчальному році та завдання на 2010/2011 навч. рік: Інформ. матеріали до підсумкової колегії. – К., 2010;

Професійно-технічна освіта: Інформ. матеріали до підсумкової колегії МОН України “Про підсумки розвитку професійно-технічної освіти у 2009/2010 навч. році та завдання на 2010/2011 навч. рік”. - 26 серпня 2010 р. – К., 2010; Система освіти в Україні: стан та перспективи розвитку / За результатами моніторингу Центру ім. О.Разумкова // Нац. безпека і оборона. - 2002. - № 4; Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 - 2015 роки) "Шляхом європейської інтеграції" / Авт. кол.: А.С. Гальчинський, В.М. Геєць та ін.; Нац. ін-т стратег. дослідж., Ін-т економ. прогнозування НАН України, М-во економіки та з питань європейської інтегр. України. - К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004; Україна – Цілі розвитку тисячоліття 2000+5. – К.: Мін економіки України, 2005; Україна – Цілі розвитку тисячоліття 2000+7. – К.: Мін економіки України, 2007; Україна – Цілі розвитку тисячоліття 2010: Національна доповідь. – К.: Мін економіки України, 2010.

Лукина Т.А.

Равный доступ к образованию

Аннотация

В статье раскрыто толкование понятия равного доступа к образованию в контексте международных подходов к пониманию качества образования.

Ключевые слова: качество образования, равный доступ к образованию, финансовая доступностью образовательных услуг, физическая доступность учебных заведений.

Lukina Tetyana

Equal access to quality education

Summary

In the article disclosed the interpretation of the concept of equal access to education in the context of global approaches to understanding the quality of education.

Keywords: education quality, equal access to education, financial accessibility of educational services, physical accessibility of schools.

Лукіна Т.О. Рівний доступ до освіти / Т.О.Лукіна //Енциклопедія державного управління: у 8т. / Нац. акад. держ. управління при Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю.В.Ковбасюк (голова) та ін. – К.НАДУ, 2011. – Т.4. – С. 563-565.